

PSİ'ΨS
Fikiryum
GPME - Dergi

OTİZM

EKİM 2022

SAYI NO. 18

Görsel: Kim Rosen

İÇİNDEKİLER

**01 OTİZM
SPEKTRUM
BOZUKLUĞU
TANILAMA
SÜREÇLERİ**
SULTAN ALTINSOY

**04 ÇOCUKLARDA
OTİZM
SPEKTRUM
BOZUKLUĞU
TANI
KRİTERLERİNE
DETAYLICA
BAKIŞ VE ERKEN
TANILAMADA
PSİKOŞOSYAL
DESTEĞİN
ÖNEMİ**

BEYZANUR BALAHORLİ

**10 OTİZMDE ERKEN
TANI NEDEN
ÖNEMLİ?**
EZGİ SANLI

**12 BİR OTİZMLİ İLE
KONUŞMAK**
ÖYKÜ GARAGON

**16 TEMPLE GRANDİN
FİLM İNCELEMESİ**
ÖZGE BARLAS

**18 OTİZMLİ ÇOCUKLAR
VE AİLELERİ**
ONUR MERT TIRYAKIOĞLU

PSİ'ΨS
Fikiryum
GPM E - Dergi

**21 O ÇİÇEĞİ
BÜYÜTENDEN
MEKTUP**
YASEMİN PEHLİVAN

**22 OTİSTİK ÇOCUĞA
YAKLAŞIM**
LİVA GÜNEŞ

**24 OTİZM VE
DAMGALAMA**
İREM TAN

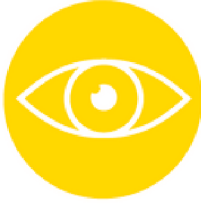
**29 GÜZELLİK ALGISI VE
OTİZM**
NAHİLE ECEM KAYA

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU TANILAMA SÜREÇLERİ

Otizm spektrum bozukluğu; doğuştan gelen, yaşamın ilk yıllarında ortaya çıkabilen ve yaşam boyu sürebilen bozukluklardan birisidir. Otizm spektrum bozukluğu (OSB), belirtileri daha çocukluk döneminden itibaren ortaya çıkan, etkileri ömür boyu devam eden, aynı zamanda kişilerin sosyal etkileşim ile iletişim kurma becerilerini olumsuz etkileyen, sınırlı ilgi ile tekrarlı davranışları içeren nörogelişimsel bir bozukluk olarak tanımlanmaktadır (Aydın & Özgen, 2018). Bu bozukluk türü belirtileri, çocuklarda daha küçük yaşlarda anlaşılacağı üzere erken tanı, erken tedavi, dikkatli gözlem ile olumlu sonuçlar oluşturabilir. Her yaşta tanınması mümkün ve olumlu sonuçlar elde edilebilen bir bozukluk türü olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Bazı durumlarda otizmlili bireyler erken ve yoğun tedaviye müsait olabilecekken, zaman zaman diğer bir erken tanılanan zorluktan ötürü ikinci planda kalabilir. Tanıma sürecinde en önemli şeylerden biri de belirtileri fark edebilmek ve belirlemektir.

Otistik çocuklarda bu tanıya götüren belli semptomlar fark edilmektedir; sosyal ilişkilerde zorlanma, göz temasında zorluk, duyguları ifade edememe, sallanma, parmak ucunda gezinme, konuşma gecikmeleri gibi fiziksel davranışları içerir. Ancak buradaki önemli detay, çocuklarda bu belirtilerin bir veya birkaçının otizmlili olmayan diğer bir kısım çocuklarda da görülebiliyor olmasıdır. Bu nedenle bu belirtiler özellikle çocuklarda otizm spektrum bozukluğu tanısı almada yetersiz kalabilmektedir. Yani her göz teması kurmayan çocuk otizmlili olmayabilir ama göz temasındaki eksiklik bir otizm işareti olarak göz önünde bulundurulmalıdır. Yaş olarak daha büyük olan bireylerde yani yetişkinlerde belirttiğim semptomlar hafif görülebilir ve bir kısmı veya tamamı gözlenebilir. Yetişkin bireylerde belirtilerin hafif görülmesi bireyin otistik zorlukları telafi etmeyi başarmış olduğu anlamını taşıyabilir. Lakin kişiler yaşlılıkla birlikte günlük yaşantıda sosyal talepleri yönetmede karmaşık bir halde hissedebilirler.

Eğer Çocuğunuz

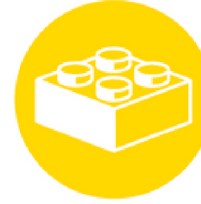
Göz teması
kuramıyorsa

İsmi söylendiğinde
dönüp bakmıyorsa

Parmağıyla
istediği şeyi
göstermiyorsa

Yaşıtlarının
oyunlarına
ilgi duymuyorsa

Sallanmak, parmak
uçlarında yürümek gibi
hareketlere sahipse

Dönen nesnelere
karşı aşırı ilgi
duyuyorsa

Takıntılı davranışlar
gösteriyorsa

Konuşmasında
gerilik yaşıyorsa

OTİZM TANISI KİM TARAFINDAN VE NASIL KONABİLİR?

Otizmli çocuklara otizm spektrum bozukluğu tanısını uzman doktorlar koyabilir. Otizm, çocukların dış görünüşlerinden ayırt edilebilen bir bozukluk olmamakla birlikte davranış olarak farklıdır. Uzmanlar tanı sürecinde çocuğu gözlemler, gelişim testleri yaparlar ve ebeveynden anamnez (detaylı yaşam öyküsünü) alırlar. Erken yaşta konan tanılar çocukların eğitimi açısından önem arz eder ki 12 aydan sonra çocuklar OSB tanısı alabilir. Çocuk ruh hastalıkları uzmanı ve çocuk nörologları bu tanıyı koyabilen uzmanlardır. Çocuk ruh hastalıkları uzmanı değerlendirme, tanı ve tedavi yapan aynı zamanda gerekli olduğu durumlarda tıbbi muayene ve ilaç tedavisi de önerebilir. İlaç, eğitim için destek niteliğinde olmakla birlikte ilaçla tedavisi mümkün bir bozukluk türü değildir. Otizmli bireylerin yılda bir ya da iki kez düzenli bir uzmana görünmesi gerekmektedir. Çocuk nörologları beyin ve sinir sistemi sorunlarına odak alan uzmanlar olup otizm spektrum bozukluğu için tanı koyabilen, komorbid (otizme eşlik eden) bir hastalık veya bozukluk olup olmadığı konusunda detaylı tetkikleri yapabilirler.

Son olarak psikiyatr ve psikologlar da OSB tanısı alan çocuklarla birçok tedavi yürütebilirler. “OSB tanılı çocukların tedavisinde davranışsal müdahaleler ile iletişim ve sosyal etkileşimi geliştirmek, okula uyum ve akran ilişkilerinin gelişimini sağlamak, istenmeyen davranışları azaltmak ve günlük yaşam aktivitelerinde uzun vadeli bağımsızlık becerilerini artırmak hedeflenmektedir” (Campisi ve ark., 2018; Picket ve ark., 2011). Bir diğer nokta da doktorların maruz kaldığı tanı süreçlerinde karşılaşılan durumları içermektedir.

Doktorların tanı sürecinde en büyük sorun olarak aile tepkilerinden bahsettikleri ve bu tepkilerin tanıyı etkilememesi için aileye psikoeğitim uyguladıklarını belirttikleri görülmektedir. Araştırmaya katılan doktorların OSB'nin görülme sıklığındaki artışın nedeni olarak çoğunlukla değişen yaşam tarzlarının OSB'nin sıklığında artışa neden olduğunu belirttikleri görülmektedir (Yiğitoğlu & Odluyurt, 2021).

Otizmin genetik ve çevresel faktörlerden kaynaklandığı unutulmamalıdır. Otizm spektrum bozukluğu günümüzde rastlanan en yaygın nörogelişimsel bozukluklardandır. Bir diğer nokta da bu bozukluk türü etnik grup, köken, sosyal statü, yaşam biçimi, eğiti düzeyi ile OSB arasında bir ilişki olmadığıdır. Unutulmamalıdır ki bu tür bozukluklarda tanı ve tedavinin zamanında ve yerinde yapılması halinde otizimli bireyler eğitimle güçlendirilerek toplumdaki farklılıkları ile parlayabilirler.

KAYNAKÇA

- Aydın, D., & Özgen, Z. E. (2018). Çocuklarda otizm spektrum bozukluğu ve erken tanılamada hemşirenin rolü. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(3), 93-101.
- Campisi, L., Imran, N., Nazeer, A., Skokauskas, N., & Azeem, M. W. (2018). Autism spectrum disorder, *British Medical Bulletin*, 127(1).
- Pickett, J., Xiu, E., Tuchman, R., Dawson, G., & Lajonchere, C. (2011). Mortality in individuals with autism, with and without epilepsy. *Journal of Child Neurology*, 26(8), 932-939.
- Yiğitoğlu, E., & Odluyurt, S. (2021). Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Koyan Doktorların Tıbbi Tanılama Sürecine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 22(1), 1-29.

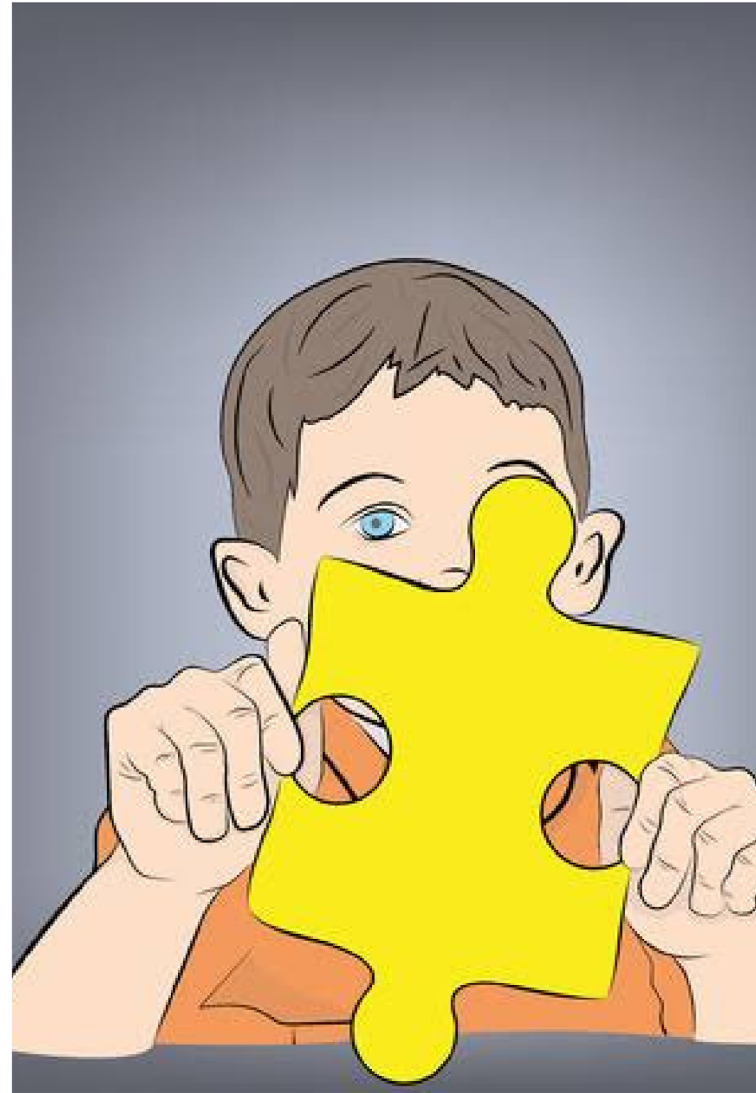
Sultan ALTINSOY

ÇOCUKLARDA OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU (OSB) TANI KRİTERLERİNE DETAYLICA BAKIŞ VE ERKEN TANILAMADA PSİKOSOSYAL DESTEĞİN ÖNEMİ

Tarihi ve Nörogelişimsel Süreç İncelemesi

Otizm spektrum bozukluğu (OSB), açıkça kişinin yaşı ve sosyokültürel bağlam içinde karşılıklı sosyal etkileşimi ve sosyal iletişimi başlatma ve sürdürme yeteneğindeki kalıcı eksiklikler ve bireyin yaşamı için açıkça atipik veya aşırı olan bir dizi sınırlı, tekrarlayıcı ve esnek olmayan davranış, ilgi veya faaliyet örüntüleri ile karakterize bir bozukluk olarak bilinir (11. baskı; ICD-11; Dünya Sağlık Örgütü, 2019). OSB genellikle çocukluk döneminde tanımlanır, teşhis edilir ve etkilenen bireylerin çoğu tanıyı yetişkinlik boyunca korur. (Cederlund, Hagberg, Billstedt, Gillberg, & Gillberg, 2008).

Günümüzde sıkça duyduğumuz otizm spektrum bozukluğu 1943'te Leo Kaner tarafından ilk önce **"Kaner Sendromu"** olarak isimlendirilen ve sonrasında gelişmiş araştırmalar ile bir spektrum bozukluğu olarak tanımlanan bir bozukluktur. Kaner, karşılıklı sosyo-etkileşim zorluğu ve takıntıları olan (el sallama, olağandışı tuhaf davranışlar örüntüsü), duygusal yakınlık görülmeyen, iletişim becerileri kısıtlı 11 tane çocuğun tanımlanmamış olgu bildirimini yapmıştır (Harris, 2018).

Prevalansa bakıldığında sadece otizm spektrum bozukluğu için değil, tüm nörogelişimsel bozukluklarda olduğu gibi OSB'nin erkeklerde kızlara oranla daha çok olduğu bilinir. Özellikle çocukluk çağında ortaya çıkan nörogelişimsel bozukluklarda bu daha belirgindir. Cinsiyete dayalı yapılan çalışmalarda normal entelektüel işlevsellik ve düşük entelektüel işlevsellik arasındaki farklara değinecek olursak elimizdeki bulgular normal IQ veya normale yakın IQ'da kız-erkek oranı daha yakın iken IQ düştükçe veya zeka geriliğinin derinliği arttıkça erkeklerde OSB görülme yatkinlığına yaklaşıldığı görülür. Buradan özetle, OSB'nin erkeklerde daha sık görüldüğünü fakat kızlarda görüldüğünde şiddetinin daha fazla olduğunu söyleyebiliriz.

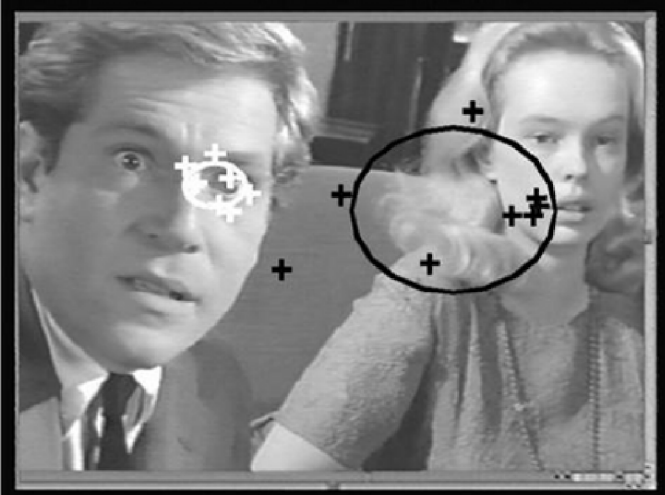
TEMEL BELİRTİLER

Nörogelişimsel bozukluklar tanı başlığı altında yer alan otizm spektrum bozukluğunun, DSM-IV-TR bakış açısına göre bu klinik sendromun hayatın ilk 3 senesinde ortaya çıktığı bilinmekteydi. Ancak normal ve normale yakın bir seyirden sonra gerilemeyle (otistik regresyon) bazı çocuklarda geç belirtilerin görülmesi üzerine bu madde DSM-5 baskısında sonradan çıkarılmıştır (APA, 1994).

1-Sosyal Etkileşimde Bozulma

Temel 3 ana kümesinden biri olan sosyal etkileşimde bozulmanın her yaş grubunda farklı gözlemleri içermesi gerekir.

0-1 yaş: Bebekler yaklaşık 4 haftalıkken göz teması kurmaya başlarlar. OSB'de göz temasının olmaması veya gecikmesi durumu görülebilir. Öte yandan hayatın 8. haftasında ortaya çıkan sosyal gülümsemenin gelişmemesi veya çok daha ileri zamanlarda ortaya çıkması olası tablolarından biridir. Sağlıklı gelişen bebekler 7-8. aydan itibaren adları çağırılınca bakarlar, OSB'li çocuklarda ise burada bir güçlük vardır. Bir diğer belirti olan yakınlık arayışı içinde olmama, sonraki dönemlerde de ortaya çıkabilen bir belirtidir. Hayatın ilk yılı içinde anneyle olan duygusal temaslarında ve farkındalıklarında belirgin bir kısıtlılık görülür.

Göz takibi (eye-tracking) ile ilgili çok önceden beri yapılan araştırmalarda fotoğrafta görülen "Who's Afraid of Virginia Woolf"tan duygusal bir sahne izlerken, normal bireyler bakışlarını (beyaz artılar) oyuncunun gözlerine odaklarken, otizm spektrum bozukluğuna sahip kişilerin (siyah artılar) sahnenin önemli olmayan kısımlarına odaklandığı görülmüştür (Volkmar, 2011).

2-3 yaş: Hayatın ilerleyen yıllarında OSB'li çocuklarda kucağa alınmak istememe, ortak dikkatin gelişmemesi çok belirgin olarak görülür. Ortak dikkat, bebeklerin 8-9. ayda parmakla işaret edilen nesneye veya yere bakıp işaret ettikten sonra anne ve babanın gözünün içine bakması ve "O ne hissediyor, bundan hoşlandı mı?" anlamlandırması yapabilme yeteneklerine, ortak bir iletişim kurma çabaları olarak örneklendirilebilir. Bunun yanı sıra oyun becerilerinde olağandışı gelişim ve bozulmalar karşımıza çıkar. Oyun gelişiminde bir seyir vardır. Bebekler hayatın ilk aylarında oyuncakları atarlar, ağızlarına sokarlar sonra incelemeye başlarlar. 1 yaştan sonra oyuncakları kendi fonksiyonları ile oynarlar. 1.5 yaşla birlikte sembolik imgesel davranış ve oyunlar başlar ve uzun bir süreçtir. 2 yaşta bebekler paralel oynarlar. Oyuna bir eşlikçi ile beraber otururlar, karşılıklı oyun olmasa bile bu eşlikten mutlu olurlar. Otizm spektrum bozukluğunda bunların tümünde zorluklar vardır. Aynı zamanda espriyi ve şakayı anlamama da OSB'de görülen temel güçlüklerden biridir.

Çocukluk ve daha ileri yaşlar: Zihin teorisinin (Theory of Mind) gelişmemesi ve başkalarının kendiyile ilgili niyetlerini okuyamama, bununla ilişkili olarak empati kurmada zorluk, sosyal ipuçlarını yorumlayamama, sözel olmayan iletişimde başarısızlık ve arkadaş edinememe de OSB'de belirgin güçlükler olarak görülür.

2-İletişimde Bozulma

Kelime öncesi ses üretimi, sözcük öncesi ses üretiminde (vokalizasyon) agulamalar (2-3 ay), aynı sesin tekrarından oluşan babıldamalarda (4-6. ay – 7.9. ay) problem vardır. İlk kelimeler ve cümlelerde gecikmeler yaşanır. Konuşması başlayan çocuklarda da basmakalıp tekrarlayıcı konuşma, ahengi bozuk konuşma, tekrarlayıcı konuşma (ekolali), özellikle Asperger sendromunda görülen böbürlenerek konuşma (pedantik konuşma), sosyal olarak hedefe yönelik ve kendiliğinden konuşmanın gelişmemesi, kendi alanlarından sıkıcı olarak bahsetmesi sıkça görülür.

3-Olağandışı, Basmakalıp ve Tekrarlayıcı Davranışları ve İlgi Alanları

İki elin simetrik ve ritmik şekilde çırpılması, parmak ucunda yürüme, cisimleri döndürme ve sallama, dönen cisimlere basmakalıp ilgi, dar/kısıtlı ilgi alanları içinde takılıp kalma, oyuncaklarla amaca yönelik oynamama (örneğin arabayı ters çevirip tekerlerini döndürme), oyuncakların belli parçalarına merak duyma (örneğin arabanın tekerleğine olan özel ilgi), normale göre çocuğun rahatsız olmayacağı uyaranlara aşırı duyuusal tepkiler (örneğin ortamda rahatsız etmeyecek kadar sesli bir uyarana karşı aşırı tepki gösterme) otizm spektrum bozukluğunda görülen semptomlardandır.

NE YAPILMALI?

Ailenin gözlemi sonrası yapılacak olan detaylı psikiyatrik ve klinik görüşmeler, pediatrik nöroloji testleri, işitme testi, gerekli görülen vakalarda genetik tarama testleri sonucunda gelişimsel değerlendirilme tamamlanmalı ve çocuğun sosyal etkileşim yeteneklerinin gelişmesi, dil becerilerinin kazanımı için özel eğitim desteğine başlanmalıdır.

OSB'de temel belirtiler üzerine etkili bir ilaç tedavisinin eksikliği sebebiyle ailenin çözüm arayışı, medya reklamları ve umut tacirlerinden korunmak adına temel hedef ebeveynin psikoeğitimi olmalıdır.

Unutmayın ki her çocuğun ihtiyaç duyduğu tedaviler ve klinik sonuçlar özeldir. Bu nedenle erken tanının önemine vurgu yaparak süreçle ilgili farklılıkların normal olacağı aileye bildirilmelidir. Şiddetli OSB belirtilerinde zaman zaman görülen agresyon ve kendine zarar verme gibi yıkıcı davranışların engellemeye ve sosyal uyumu artırmaya yönelik davranış temelli psikoterapilerin faydası oldukça fazladır. Bunun yanı sıra irritabilite, dikkat eksikliği, tekrarlayıcı hareketler, öfke ve hiperaktivite komorbiditelerinde farmakolojik destek alınması olumlu klinik sonuçlar alınması bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Cederlund, M., Hagberg, B., Billstedt, E., Gillberg, I. C., & Gillberg, C. (2008). Asperger syndrome and autism: A comparative longitudinal follow-up study more than 5 years after original diagnosis. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38(1), 72-85.
- Ekinci, Ö. (2008). Otistik spektrum bozukluklarında (OSB) EEG anomalileri Ve epilepsi: Alt tipleri, ilişkili klinik, gelişimsel Ve ailesel risk faktörlerinin tanımlanması [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Harris, J. (2018). Leo Kanner and autism: a 75-year perspective. *International Review of Psychiatry*, 30(1), 3-17.
- Volkmar, F. R. (2011). Understanding the social brain in autism. *Developmental Psychobiology*, 53(5), 428-434.
- Wing, L., Gould, J., & Gillberg, C. (2011). Autism spectrum disorders in the DSM-V: better or worse than the DSM-IV?. *Research in Developmental Disabilities*, 32(2), 768-773.
- World Health Organization (2019). ICD-11 for mortality and morbidity statistics, 6A02 autism spectrum disorder. <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http%253a%252f%252fid.who.int%252fid%252fentity%252f437815624>

Beyzanur BALAHORLI

OTİZMDE ERKEN TANI NEDEN ÖNEMLİ?

"Otizm dejeneratif bir bozukluk değildir. Aksine, öğrenme ve kompanzasyon becerileri ve stratejileri ile yaşam boyu seyri değişiklik gösterir."

Otizm spektrum bozukluğu; yaşamın ilk 3 yılında ortaya çıkan, iletişim ve sosyal etkileşim problemleri, kısıtlı/tekrarlayıcı davranışlar, dil gelişimi ve ilgi alanları ile karakterize edilen bir bozukluktur. Başka bir deyişle; otizm spektrum bozukluğu erken yaşta başlayan nöral bağlantı bozukluğudur. Genom çalışmaları ve nöro-görüntüleme sonucu bu bozukluğun genetik boyutunun önemli olduğu, beyinde olan anatomik değişikliklerin yaşamın ilk iki yılında gerçekleştiği, otizm etiyojisinde genetik temelin yer aldığı ve çevresel etmenlerin epigenetik etkileşimler ile riski arttırdığı bildirilmektedir.

Otizmin prevalansında 2000'lerin başından günümüze doğru geldikçe artış gözlemlenmektedir. Bu artışı; tanı kriterlerindeki değişim, hastalık hakkında daha fazla bilgi sahibi olma, toplumsal (ebeveyn yaşının ilerlemesi vb.) değişiklikler gibi faktörlerle açıklanmaya çalışılmaktadır. Sebebi ne olursa olsun otizm tanısındaki bu artış her geçen gün daha fazla bireyin hayatını etkilemekte, dolayısıyla tanısı ve tedavisine daha büyük bir hassasiyet ile yaklaşılması gerekmektedir. Otizm tanısında başta klinik gözlem olmak üzere değerlendirme ölçekleri, tanısız görüşmeler

gibi birçok araç kullanılabilir. Tanı; birçok kaynaktan alınan bilgiye dayandığında daha güvenilir ve geçerli olur. Genelde semptomlar bebek 12-24 ay arasında iken kendini göstermeye başlar. Şunu unutmamak gerekir ki belirtilerin hepsi elbette bir arada görülmez. Bu nedenle aileler çocuklarında aynı yaştaki diğer çocuklardan farklı davranışlar gözlemliyor ve otizm belirtilerinin varlığından şüpheleniyorsa vakit kaybetmeden bir uzmana başvurmalılar.

Otizm dejeneratif bir bozukluk değildir. Aksine, öğrenme ve kompanzasyon becerileri ve stratejileri ile yaşam boyu seyri değişiklik gösterir. Otizmin günümüzde bilinen en önemli tedavisi erken tanı ile beraber sürekli, yoğun özel eğitim ve rehabilitasyondur. Erken teşhis ile beraber doğru ve gerekli yoğunlukta eğitim alan çocukların kayda değer bir kısmında belirtilerin kontrol altına alınabildiği ve gelişim sağlanabildiği raporlanmıştır. Belirtilerin kontrol altına alınması, uygun eğitim ve rehabilitasyon programları sayesinde bireyler toplumsal yaşam içine karışabilir. Sadece evde değil hayatın her alanında sağlıklı ilişkiler kurabilmeleri yönünden fiziksel ve sosyal aktivitelerin

gücü yadsınamaz. Burada en önemli kriter erken dönemde belirtileri fark ederek bireye uygun bir tedavi planı oluşturulmasıdır.

Yapılan bir çalışmada, erken ve geç otizm tanısı alan çocukların okul çağındaki sonuçlarını araştırılmıştır. Erken teşhis koyulan çocukların bilişsel ve davranışsal sonuçları, 3 yıl sonra teşhis edilen çocuklarla karşılaştırıldığında; erken teşhis konan çocukların daha fazla müdahaleye erişebildiği, okul çağında daha iyi sözel ve genel bilişsel beceriler sergiledikleri, okula gitme olasılıklarının daha yüksek olduğu ve daha sonra teşhis konan çocuklara göre daha az sürekli desteğe ihtiyaç duydukları raporlanmıştır (Clark ve diğerleri, 2018).

Başka bir çalışmada (Leader ve diğerleri, 2022) ise; tıbbi veya psikolojik bir komorbid durumun varlığı ile otizm tanısı konulan yaş arasında bir ilişki ortaya konmuştur. Çalışmanın sonuçlarına göre; ortalama olarak, tıbbi veya psikolojik bir komorbid durumu olan çocuklara, tıbbi veya psikolojik bir komorbid durumu olmayan çocuklara göre on üç ay sonra tanı konmaktadır. Bu bulgu, katılımcıların tıbbi veya psikolojik bir komorbid durumla başvurdukları takdirde daha geç bir OSB tanısı aldıklarını ve bunun da erken müdahale almanın sağlanmasını etkileyebileceğini göstermektedir.

Ayrıca otizm tanı yaşının zorlayıcı davranışlarla ilişkili olduğu da aynı çalışmanın bulguları arasında. Spesifik olarak, otizm tanısının yaşı ile kendine zarar verme davranışı ve kalıplaşmış

davranış arasında bir ilişki gözlemlenmiştir. Katılımcıların tanı yaşı daha geç olduğunda kendine zarar verme davranışlarının sıklığı ve şiddeti ile kalıplaşmış davranışlar sergiledikleri bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- American Psychiatric Association, APA. (2000). Diagnostic and statistical manual of mental disorders: Text revision (4th ed.). pp. 69-70. American Psychiatric Association.
- Clark, M. L. E., Vinen, Z., Barbaro, J., & Dissanayake, C. (2018). School age outcomes of children diagnosed early and later with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 48(1), 92-102.
- Leader, G., Hogan, A., Chen, J. L., Maher, L., Naughton, K., O'Rourke, N., Mannion, A. (2022). Age of autism spectrum disorder diagnosis and comorbidity in children and adolescents with autism spectrum disorder. *Developmental Neurorehabilitation*, 1-9.
- Pegasus. Yaşam Dergisi. (2019). s. 108-112, Aralık.

Ezgi SANLI

BİR OTİZMLİ İLE KONUŞMAK

Dünyayı anlamlandırmak hepimiz için çok zor. Otizmliler içinse çok daha zor. Normal olarak kabul ettiğimiz her şeyin, tümüyle değiştiğini ve bunun sadece sizin için geçerli olduğunu bir düşünün... Herkesten farklı gördüğünüzü, duyduğunuzu ve yorumladığınızı hayal edin bir kere...

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), dünyada her 160 çocuktan birinin otizm spektrum bozukluğuna sahip olduğunu söylüyor. Türkiye'de 550 binden fazla otizmlili çocuk olduğu belirtiliyor. Peki onlar hakkında neler biliyoruz? Algıladıkları dünyayı iletişimlerine nasıl yansıtıyorlar?

Otizm spektrum bozukluğunda erken evreleri incelediğimiz zaman, belirtilerin birçoğunun iletişimle ilgili olduğunu görüyoruz.

- 6 ayı geçtiği halde başkalarına gülümsememek.
- 12 ayı geçtiği halde agulamamak, parmakla bir şeyi işaret etmemek ya da 'bay bay' gibi jestleri yapmamak.
- 16 ayı geçtiği halde tek bir sözcük bile söylememek.
- 24 ayı geçtiği halde iki sözcüklük basit cümlecikler kurmamak.

Tüm bu bilgiler ışığında, otizmin erken dönemlerinde alınan destek ile otizmliliğin iletişiminin önemli ölçüde değişeceğini görmekteyiz. Farklı bir dünyanın yansıması olan otizmliliğin konuşmak, hem bizim için hem onlar için çok deneysel bir süreçtir. Otizmlilere konuşmaları için ihtiyacı olan yer ve alanı sunmak, aynı zamanda onları dikkatlice dinlemek gerçekten önemlidir çünkü her otizmliliğin dünyasını farklı bir şekilde deneyimler.

KAYNAKÇA

- Altunel, M., “Otistik Özellik Gösteren Öğrencilere Soru Cevaplama Becerilerin Öğretiminde Küçük Grup Düzenlemesi İle Sunulan Eşzamanlı İpucuyla Öğretimin Etkiliği”, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir, 2007.
- Aydın, A., “Otistik Çocuklarla İletişim”, Farklı Gelişen Çocuklar, 1. Baskı, 286 – 295, İstanbul, 2003.
- Darıca, N., Abidoğlu, Ü., Gümüşçü, Ş., “Otizm ve Otistik Çocuklar”, Özgür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2000.
- Fazlıoğlu, Y., Eşme – Yurdakul, M., “Otizm”, “Otizmde Görsel İletişim Teknolojilerinin Kullanılması”, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.
- Kandır, A., “Gelişimde 3 – 6 Yaş: Çocuğum Büyüyor”, Morpa Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2003.
- Kırcaali – İftar, G., “Otistik Çocukların Eğitimi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Ders Notları, (www.webct.anadolu.edu.tr), Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocukların Öğretmenliği Yüksek Lisans Programı, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir, 2007.
- Kırcaali – İftar, G., “Otistik Özellik Gösteren Çocuklara İletişim Becerilerin Kazandırılması” Ya-Pa Yayınları, İstanbul, 2005.
- Kodal, B., “Eskişehir İlinde Otistik Çocuklarla Çalışan Özel Eğitim Öğretmenlerinin Yaşadıkları Sorunlar ve Sorunların Çözümüne İlişkin Görüşleri”, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir, 2006.
- Korkmaz, B., “Otizm”, “Farklı Gelişen Çocuklar”, Epsilon Yayıncılık, 1. Baskı, 81 – 115, İstanbul, 2003.
- Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, “Otistik Çocuklar Eğitim Programı”, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 2000.
- Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, “Otistik Çocukların Eğitiminde Aile El Kitabı”, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 2002.
- Özbey, Ç. (2005). Otizm ve otistik çocukların eğitimi: Yalnızlık ülkesine yolculuk. İnkılap Kitabevi.
- Sucuoğlu, B. (2001). Engelli Çocuklar ve Oyun: Otistik Çocuklar. U. Tüfekçioğlu. (Editör), Çocukta hareket, oyun gelişimi ve öğretimi. Anadolu Üniversitesi.
- Yücel, G. (2006) “Bağımsız otistik çocuklar eğitim merkezi hakkında uzaktan eğitime dayalı aile eğitim programlarının etkililiği” [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Wenn, M. (1993). L., ve diğ., “Embedding Instruction in art Activities to Teach Proschoolers with Disabilities to Imitate Their Pers. Early Childhood Research Quarterly, 8, 277-294.

Woods, J., Kashinath, S., & Goldstein, H. (2004). Effects of embedding caregiver-implemented teaching strategies in daily routines on children's communication outcomes. *Journal of Early Intervention*, 26(3), 175-193.

Öykü GARAGON

OTİZM SAYI 18

OTİZM İLE TANIŞMAK: TEMPLE GRANDIN FİLM İNCELEMESİ

Otizm, genetik ve çevresel nedenleri olan bir nörogelişimsel bozukluktur. Genel olarak çocukluk dönemlerinde fark edilen bu bozukluk, eğitim ile büyük ölçüde değiştirilebilse de yetişkinlikte de devam eder. Türkiye’de güncel olarak yaklaşık 2 milyon otizmlili birey olduğu tahmin edilmektedir. Cinsiyet dağılımı olarak erkeklerde kızların iki katı şekilde görülür fakat kızlar bu durumdan daha ağır bir şekilde etkilenebilir.

Otizm spektrum bozukluğunun semptomlarına bakacak olursak:

1-İletişim: Otizmlili çocuklar, geç konuşmaya başlayabilirler. Konuşmayı başlatmada ve sürdürmede zorluk yaşarlar. Bunun yerine kendi kendilerine konuşurlar, ilgilerini çeken konularda monolog gerçekleştirirler. OSB gösteren çocuklar, çevrelerindeki sosyal uyaranlara dikkatlerini yöneltmede zayıf kalabilirler. Sosyal uyaranlara dikkatini verememek, sosyal iletişimde önemli yetersizliklere sebep olmaktadır. Bununla birlikte çevrelerindeki kişileri anlamakta da güçlük çekebilirler. Aynı zamanda beden dillerini ve diğer sözel olmayan iletişim biçimlerini kullanmazlar. Bazı hastalar kendileriyle ilgili az da olsa paylaşımda bulunur. Aynı soruyu tekrar tekrar sorabilirler.

2-Sosyalleşme: Bu hastalığa sahip çocukların sosyal olgunlaşmaları normal çocuklara göre daha yavaş ve düzensiz gerçekleşir. Bebekler, ikinci 6 aylık dönemden sonra göz kontağı kurma, gülümseme ve sarılma gibi davranışları göstermezler; bunların aksine kucaklanmadan kaçınırlar ve boşluğa bakarlar. Az görülen yakınlık ihtiyacı, diğer insanlara genel anlamda az ilgi duyma, insanlardan çok nesnelere düşkün olma, kendi duygularını başkalarıyla paylaşmama ve ergenlik ve sonrasında cinselliğe ilgi duymama görülebilir.

3-Motor davranış: Motor gelişimleri normal bir şekilde ilerler ve davranışları kendilerine has şekildedir. Örnek olarak; el çırpma, dönme, sallanma, kafasını vurma gibi davranışlar sergileyebilirler. Rutinlerindeki küçük değişimlere karşı bile direnç gösterirler. Ağrıya ve aşırı ısıya karşı duyarsız görünebilirler.

Otizm Temalı Gerçek Hayatın İçinden

Bir Film: Temple Grandin

Temple, kucağa alınmayı sevmeyen ve annesi onu kucağına almaya çalıştığında kaskatı kesilen bir bebektir. Aşırı uyarana maruz kaldığı zamanlarda sallanmak ve dönmek onu rahatlatıyordu. Bu, tıpkı diğer otizmlilerde olduğu gibi kendine has bir davranış biçimiydi. Dört yaşının sonlarına kadar konuşmadı ve söylenenlere cevap vermedi. Annesi onu doktora götürdüğünde doktor, Temple'a otizm teşhisi koydu ve hastaneye yatırılması gerektiğini söylese de annesi buna karşı gelerek kızının iyi bir eğitime ihtiyacı olduğunu düşündü. Kendisi ona eğitimler vermeye çalıştı, sonrasında da kızını okula gönderdi. Temple çok iyi görsel hafızaya sahip olmasına rağmen davranışlarından dolayı farklı olarak algılandığı için dezavantajlı grup içerisinde yer almaktaydı. Özellikle okul hayatında akranları tarafından etiketlenmelere maruz kalmıştı. Oyun oynamaya karşı ilgi duymuyordu, daha çok nesnelere ilgiliydi. Okul yaşlarındayken rutinlerindeki değişimlere karşı direniyordu. Temple, bir gün kaldığı bir çiftlikte büyükbaş hayvanların rahatlamalarına yardımcı olan bir mekanik baskı aleti görmüş ve bu onun çok ilgisini çekmişti.

İnsan temasından haz etmese de, bir makine tarafından kucaklanmak sarılma ihtiyacının bir göstergesi gibidir. Kendisi yaratıcı biri olduğu için bir süre bunun üzerinde çalışarak insanlara özgü bir sıkıştırma makinesi icat etti. Bugünlerde bu makineye "Sarılma Kutusu" deniyor.

Temple'ın arkasındaki en büyük destek başta annesi ve fen öğretmenidir. Öğretmeni, diğer insanların aksine onu anlar, potansiyelini görür ve ihtiyacı olduğu şekilde yönlendirmiştir. Bu şekilde sosyal destek vermiştir. Temple bu destekler sayesinde zor bir süreç sonrası üniversiteye gidebilmiştir.

Temple son sahnede Ulusal Otizm Kongresi'nde konuşma yaparak toplumsal bir farkındalık oluşturmuştur. Kendi hayat hikayesinden ve mücadelelerinden bahsederek, diğer otizmliler ve ailelerini etkilemiş ve mücadele umudu vermiştir.

Bu film gerçek bir yaşam öyküsüne dayanmaktadır. Temple Grandin şu anda hayvan bilimi uzmanı, profesör, yazar, otizm aktivisti ve hayvancılık sektöründe hayvan davranışları alanında danışmandır. Aynı zamanda filmde de gördüğümüz hug box ismi verilen, otizmliler için kullanılan bir cihaz mucididir.

Özge BARLAS

OTİZMLİ ÇOCUKLAR VE AİLELERİ

Otizm, doğuştan gelen ve çoğunlukla yaşamın ilk 3 yılından sonraki dönemlerde fark edilen son derece karmaşık gelişimsel bir durumdur. Dünyaya gelen her 59 çocuktan birinde görülen bu durum, aynı zamanda kız çocuklarına kıyasla erkek çocuklarda 5 kat daha sık görülmektedir. (Gül, 2021). Ülkemizde ise görülme sıklığı her 69 doğumda birdir. (Gül, 2021). Sosyal etkileşimde ve iletişimde zorluklarla karakterize edilen bu durum, aynı zamanda uyaranlara sıra dışı tepki verme ve detaylara çok odaklanma gibi atipik davranış ve eylem örüntüleriyle de tanımlanabilir (Dünya Sağlık Örgütü, 2022). Otizmin, annenin eğitim düzeyi ve çalışma durumu gibi sosyodemografik değişkenlerin yanı sıra, ebeveynlerin psikiyatrik geçmişi, gebelikte düşük riski ve gebelikte sigara kullanımı gibi değişkenlerle de anlamlı ölçüde ilişkili olduğu bulunmuştur (Beşenek, 2020).

Otizmlı Çocukların Yaşadıkları Zorluklar

Gündelik yaşamda iletişim kurma ve sosyal etkileşime girme gibi zorlukların yanında, otizmlı çocukların başka problemler de yaşadıkları biliniyor.

Uyku problemleri, hiperaktivite, takıntılı ve tekrarlayan davranışlar ve kendine zarar verme davranışları gibi durumlara otizmlı çocuklarda rastlandığı bildirilmiştir (Unay ve ark., 2020). Böylesi durumları yaşamın henüz ilk yıllarında deneyimlemek kuşkusuz ki hem otizmlı çocuklar için hem de onların bakım verenleri için oldukça zordur.

Otizmlı Çocukların Aileleri ve Yaşadıkları Zorluklar

Tıpkı otizmlı çocuklar gibi, bu çocukların aileleri de zorluk yaşamaktadır. Çoğu durumda aileler çocuklarının otizmlı olduğunu kabul edemez ve bu durumu inkar etmeye çalışır. Bunun yanında aileler, artık çocuklarına daha çok vakit ayırmak durumunda oldukları için kendilerine yeterince zaman ayıramaz duruma gelirler. Bunların ötesinde, gerek toplum genelinde otizmin yeterince bilinmemesi, gerekse otizmlı çocuklarla etkileşim halinde olan diğer çocukların ve yine bu çocukların ailelerinin otizme karşı duyarsız olmaları, otizmlı çocukların (ve tabii ailelerinin) sıklıkla damgalanma/etiketlenmesiyle sonuçlanmaktadır. Zengin Akkuş ve ark. (2020), otizmlı çocukların aileleriyle

yaptıkları bireysel görüşmeler sonucunda, bu ailelerin deneyimleriyle ilgili çeşitli temalar ortaya çıkarmışlardır: Birçok anne ve baba, çocuklarının otizm tanısı aldıktan sonraki deneyimlerini “kötü” ve “üzgün” olarak tanımlamanın yanı sıra, otizm tanısını inkar etmiş, bazıları ise korku/tedirginlik ve çaresizlik gibi duyguları deneyimlemiştir. Ancak otizm tanısı, beraberinde bazı olumlu sonuçlar da doğurmuştur. Aynı çalışmada araştırmacılar, annelerin otizmlili çocuklarıyla daha çok ilgilenmeye başladıklarını, onlarla tekrardan bağ kurduklarını ve onlara daha anlayışlı ve şefkatli olduklarını belirten temalar ortaya çıkarmışlardır. Bazı ailelerin sadece ebeveyn ve bir çocuktan oluşmadığını göz önünde bulundurduğumuzda, otizmlili bir kardeşe sahip olan sağlıklı çocuğun da etkilendiğini söylemek yanlış olmaz. Çünkü bu çocukların ihmal edilebilme olasılığı son derece yüksektir. COVID-19 salgını, gerek sebep olduğu ölümler nedeniyle, gerekse de birçok insanı daha az sosyal bir yaşama mahkum ettiği için son derece yıkıcı etkilere neden olmuştur. Ancak bu durum, özellikle de daha izole bir yaşam, otizmlili bireyleri belirli yönlerden daha çok eğlendirmiştir. Yalnız kalmayı çoğu zaman bir sosyal etkileşime veya iletişime tercih eden otizmlili bireylerin bazılarının COVID-19 sürecinde - sağlık hizmetlerine ulaşımın zorluğunu saymazsak- eğlendiklerini söylemek pek de yanlış olmaz. Avustralya’da otizmlili bireyler ile mülakat yoluyla yapılan nitel bir çalışmada, Pellicano ve ark. (2021), otizmlili bireylerin pandemi dönemindeki kapanma ve

izolasyon nedeniyle alışıldık sosyal etkileşimlerden, dolayısıyla sosyal zorluklardan kurtulduklarını ortaya koyan bir tema saptamışlardır. . Söz konusu temaya göre, otizmlili bireyler, sosyal olma zorunluluğundan kurtulmuş, bunların yerine okuma yapmak, satranç ve legolarla oynamak ve Minecraft gibi bilgisayar oyunları ile vakit geçirmek için yeterli vakte sahip olmuşlardır. Bu ana temada ortaya çıkan bir alt temada ise, günlük hayatın otizmlili bireyler için artık daha sessiz ve huzurlu olduğu belirlenmiştir. Otizmin doğasını ele aldığımızda, bu bulgular gayet anlamlı görülüyor çünkü otizmlili bireylerin dış uyaranlara karşı (ortamdaki insan ve insan dışı nesnelerden gelen ses ve ışık gibi) daha hassas olduğu bilinen bir gerçek. Ancak bu onlar için pek de işlevsel görünmüyor çünkü neticede sosyal varlıklarız ve her ne kadar bazılarımız sosyalleşme konusunda yetersiz olsa da hayatı daha sürdürülebilir ve anlamlı kılmak adına sosyalleşmek gereklidir.

KAYNAKÇA

Beşenek, M. (2020). Otizm spektrum bozuklukları için sosyodemografik ve klinik risk faktörleri nelerdir? *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health*, 27(3), 147-155

Dünya Sağlık Örgütü. (2022, Mart). Autism. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/autism-spectrum-disorders> adresinden 10 Nisan 2022 tarihinde alınmıştır.

Gül, D. (2021, Nisan) Otizm nedir? Otizmli bireyler için nasıl bir eğitim modeli uygulanmalı? Euronews

<https://tr.euronews.com/2021/04/02/video-otizm-nedir-otizmli-bireyler-icin-nasil-bir-egitim-modeli-uygulanmali-roportaj>

Pellicano, E., Brett, S., den Houting, J., Heyworth, M., Magiati, I., Steward, R., Urbanowicz, A. ve Stears, M. (2021). COVID-19, social isolation and the mental health of autistic people and their families: A qualitative study. *Autism*. 1-14, <https://doi.org/10.1177/1362361321103593>

Unay, Ö. S., Doenyaş, C., Ekici, B., Gönen, İ. Ve Tatlı B. (2020). Sensory problems in Turkish children with autism spectrum disorder. *Journal of Child*, 20(2), 59-65. 10.26650/jchild.2020.2.773059

Zengin Akkuş, P., Bahtiyar Saygan, B., İlter Bahadır, E., Çak, T. ve Özmert, E. N. (2020). Otizm spektrum bozukluğu tanısı ile yaşamak: Ailelerin deneyimleri. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 272-279. 10.12956/tchd.731752

Onur Mert TİRYAKİOĞLU

O ÇİÇEĞİ BÜYÜTEN DEN MEKTUP

-Yasemin PEHLİVAN

Kaldırım taşları arasındaki bir çiçeği büyütmek nasıl oluyormuş biraz ondan bahsetmek isterim. Önce küçücük fidesinin koca koca taşlar arasında kıvrılarak uzandığını fark edersiniz. Yapacağınız bir şey yoktur; çünkü o, oradaki dünyayla baş etmeye hazırdır. Sonra büyük griliğin içinde rengarenk çiçekleri açar. Kaldırım taşları arasındaki farklılığının mücadelesi o vakit başlamış olur. İşte bu kocaman gri dünyaya rengarenk bir yaban çiçeği getirdim.

Onu öğrendiğim günü, doğduğu zamanki sevincimi, geç de olsa ilk anne deyişini ve otizm denilen renklerin benim yaban çiçeğimi boyamaya başladığı zamanı dün gibi hatırlıyorum. Çocukluğunun ilk yıllarında yavaş yavaş fark ettim o renklere boyandığını. Kendi başına bir dünya kurmuştu. Oraya nadiren bazı insanları dahil ediyordu ve oranın belli başlı kuralları vardı; dokunmadan sarılacaktık, basit kelimelerle anlaşacaktık, radyonun bir şarkıyı tekrar tekrar çalması gibi olan ritüellerine saygı duyup yadırgamayacaktık. Zor oldu oraya girmem. Yağmur yağarken ıslanmaktan korkarsınız fakat ıslanınca da o andan çıkmak istemezsiniz ya ilk zamanlar bu süreçlere alışmam ıslanmaktan korkmak gibiydi. Korktum; onu incitmekten, dünyasına dahil olamamaktan, bu griliğin onu da soldurmasından. Sonra ıslandım, onunla birlikte ıslandık hatta. Onun yaptığı her şeyi, kurduğu her cümleyi ya da söyleyemediklerini, duygularını anlamaya çalıştım. Hiçbir şeyi değiştirmeye çalışmadım. Kıyafetlerini nasıl koyuyorsa dokunmadım, masasının üzerinde duran kalemlikle saatin yerini değiştirmedim. Onun dünyasına girdim. Dümdüz yolları vardı; basitti. Fakat bazen basitliğin dahi anlaşılamadığı noktalar vardı. Benim tüm endişem bu yüzdendi. Onun süssüz sade cümlelerini, yalnız kalmak istemesini, göz teması kurmamasını, aşırı seslerden rahatsız olmasını, arkadaşlarıyla çoğu zaman oynamak istememesini bu karmaşık gri dünya anlamayabilirdi. Kimse onun durduğu yerde sallanırken aslında bulutlara salıncak kurduğunu ya da olduğu yerde dönerken bir dönme dolaba bindiğini anlayamazdı; dünyasına girmeden. Belki ona seslendiğimde bana dönmeyecekti, kendi dünyasında olacaktı ama o bu dünyada da vardı ve ben burayı da öğretecektim ona. Kendi renkleriyle bu dünyayı da boyayacaktı. O boyadıkça siyah beyaz olan dünya filmi renklenecekti.

Kaldırımlar arasında açan bir çiçeğin annesiyim ben. Çoğalıyoruz; benim çiçeğim gibi açan/açmaya çalışan nice çiçek var. Basitlikleri ve sadelikleriyle kaldırım taşlarını boyuyorlar. Büyüyüp dünyaya karışacaklar.

OTİSTİK ÇOCUĞA YAKLAŞIM

Otistik bozukluk genellikle 3 yaşından önce kendini gösteren ve yaşam boyu süren yaygın gelişimsel bozukluktur. Otistik birey diğer insanlara oranla iletişim kurmakta ve sosyal yaşam içerisinde daha fazla zorluk yaşar. Her bireyde farklı görünümlere, farklı şekil ve şiddete sahip olan belirtilere rastlanabilir (2019, Çoban).

Otizmli çocukların ilgileri ve gelişimleri farklı olduğundan hayatı daha farklı algılamaktadırlar. Bu nedenle gerçek dünyada zorluk yaşamaktadırlar. İşte bu noktada ebeveynlere büyük sorumluluk düşmektedir. Aileler çocuklarının büyümelerinde ve gelişimlerinde önemli rol oynamaktadırlar. Otistik çocuğun evi en rahat hissettiği yerdir. Bu çocuklarda değiştirilmesi, geliştirilmesi, düzenlenmesi gereken davranış biçimleri mevcutsa en rahat hissettiği ortam olan evinde ve onu en iyi tanıyan ailesiyle bu davranışları değiştirmesi ve geliştirmesi daha kolay olacaktır. Otizmli çocuklara yaklaşımda iletişim en önemli faktördür. Ebeveynler çocuklarıyla iletişime geçerken onların anlayacakları şekilde kısa ve açık cümleler kullanmalıdırlar. Örneğin: "Oyuncaklarını her yere dağıtmamalısın, dağınıklık gözlerimizi ve zihnimizi yorar." demek yerine "Oyuncaklarını topla" şeklinde yönlendirilmelidir.

Aileler çocuklarıyla evcilik gibi hayali oyunlar oynayarak sosyal becerilerinin gelişmesinde yararlı olabilirler. Bu çocuklarla iletişim kurarken göz seviyesine kadar inmek, direkt yüzüne bakmak ve mimik kullanmak işleri kolaylaştıracaktır. Otizmli çocuklar kendilerini ifade etmekte zorlandıkları için konuşmaları konusunda teşvik edilmeli ancak zorlanmamalıdır. Bu onların gelişimini olumlu etkileyecektir. Otizmli çocuklar değişikliklerden hiç hoşlanmazlar. Yeniliklerle karşılaşmak onlar için güç olduğu için bu değişim sürecini önceden anlatmak, göstermek, aşama aşama aktarmak, belli düzen ve plan içinde yaklaşmak önem taşımaktadır. Spesifik bir durumdan ziyade günlük hayatta da yapacağı şeylerin bir plan ve düzen içinde olması çocuğun hayatını kolaylaştıracaktır. Aynı şekilde çocuğun yaşadığı evde ve odasında büyük değişiklikler yapılmamalıdır. Bundan hoşlanmayacaktır.

Son olarak, bu çocukların acı hissine karşı duyarsız olduğu unutulmamalıdır. Çocuğun kendine ve çevresindekilere karşı saldırgan davranışlar sergilemesini önlemek adına zamanında bir uzmanla iletişime geçmek önemlidir.

KAYNAKÇA

- (2015). 12 Things I'd like teachers to understand about Autism. Autism. Speaks.
- Çoban, A. (2019). Otistik Bozukluk. Adnan Çoban Klinik.
<https://www.adnancoban.com.tr/otistik-bozukluk>
- Otistik çocukların eğitiminde aile el kitabı. T.C Milli Eğitim Bakanlığı.
- Tatlı, M. (2018). Otizmli çocuğa yaklaşım. Madalyon Psikiyatri Merkezi.
<https://madalyonklinik.com/blog/otizmli-cocuga-yaklasim>

Liva GÜNEŞ

OTİZM VE DAMGALAMA

Görsel: Aad Goudappel

Damga, diğer bir deyişle *stigma* kavramı ilk kez Yunanlar tarafından kötü ya da normal olmayan ahlaki durumu gösteren fiziki işaretler için kullanılmıştır. Vücutta kesik ya da yanık olarak bulunan bu işaretler, taşıyan kişinin hain, köle ya da suçlu olduğunu gösteriyordu. Bu kişiler, hayatları boyunca bu işaretleri taşımışlar ve toplumsal alanlarda sahip oldukları bu işaretler sebebiyle insanlar onlardan kaçınmıştır.

Günümüzde de benzer bir anlamda kullanılmaya devam edilen "*damgalama*" kavramı, bireyin topluma kıyasla "*normal olmayan*" bir özelliğe sahip olması nedeniyle dışlanması olarak da tanımlanabilir. Damgalama kuramını ilk kez kullanan Kanada doğumlu sosyolog *Erving Goffman*, damgalamayı "*itibarı derinden sarsan bir özellik*" olarak tanımlamıştır.

Erving Goffman

Bunlara ek olarak, Türk Dil Kurumu sözlüklerinde "*damga*" kavramı mecaz anlamıyla "*Bir kimsenin adını kötüye çıkaran, yüz kızartıcı durum*" olarak tanımlanmıştır.

Tarihe baktığımızda tıbbi yönden damgalama oldukça fazla yaşanmıştır ve yaşanmaya da devam etmektedir. Damgalama; ruhsal hastalıklarda, salgınlarda ya da AIDS, frengi vb. hastalıklarda görülmektedir.

Anlaşılabileceği üzere damgalama tek bir çeşitten oluşmaz, birçok şekilde gözlemlenebilir. Goffman, damgalamayı üç başlıkta gruplandırmıştır: "*Görünebilirlik*", "*Kontrol Edilebilirlik*" ve "*Kalıtsallık*".

Görünebilirlik grubu kendi içerisinde ikiye ayrılır: *görünebilir damga* ve *gizlenebilir damga*. Görünür damgalama, ayrımcılıktan kaçılmayacak bazı özellikleri içerisine alırken gizlenebilir damgalama toplumdan saklanabilecek özellikleri içerisine alır. Görünebilir özelliklere cinsiyet, deri rengi ve kilo örnek verilebilir. Gizlenebilir özelliklere ise ideoloji, mezhep, cinsel yönelim ve ruhsal hastalıklar (örn. *şizofreni*) gibi özellikler örnek verilebilir. Kontrol edilebilirlik grubu kendi içerisinde "*kontrol edilebilir*" ve "*kontrol edilemez*" olarak ikiye ayrılır. Kontrol edilebilir özelliklere bağımlılık, kilo örnek verilebilirken kontrol edilemez özelliklere cinsiyet ve etnik köken örnek verilebilir.

Kalıtsallık grubu da diğer gruplar gibi kendi içerisinde ikiye ayrılır: *Doğuştan gelen* ve *sonradan kazanılan*.

Doğuştan gelen özelliklere örnek olarak yine cinsiyet ve etnik köken örnek verilebilir; sonradan kazanılan özelliklere ise meslek, eğitim durumu gibi özellikleri örnek verebiliriz.

Damgalama, *birincil damgalama* ve *ikincil damgalama* olarak sınıflandırılabilir. Birincil damgalama, doğrudan damgalama anlamına gelir, kişinin kendisine yöneliktir. İkincil damgalama, dolaylı damgalama olarak tanımlanabilir, kişinin çevresinin de etkilendiği damgalama türüdür.

Birincil damgalama *hissedilen damgalama* ve *içselleştirilmiş damgalama*yı da kapsayabilir.

Hissedilen damgalama, diğer bir deyişle algılanan damgalama, kişinin duruma karşı hissettikleridir. Damgalama sonucunda kişi davranışlarını gizlemeye çalışabilir ya da utanç vb. duygular yaşayabilir.

İçselleştirilmiş damgalama, kişinin kendi kendisini damgalaması olarak tanımlanabilir. Damgalanan kişi, kendisine yöneltilen damgaları kabul eder ve içselleştirir. Kişinin öz saygısı azalır, kendi kendini toplumdan soyutlar. İçselleştirilmiş damgalama ve ruhsal hastalıklar arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların sayısı henüz az olsa da içselleştirilmiş damgalamanın, hastalığın gidişatını ve yaşam kalitesini etkileyebileceğini söyleyebiliriz.

Otizm spektrum bozukluğu, damgalama gösterilen bozukluklar arasındadır. Dilerseniz otizm ve damgalama konusuna detaylı bir giriş yapmadan önce kısaca otizm spektrum bozukluğundan bahsedelim.

Öncelikle, otizmin bir hastalık ya da bir kusur değil, bir sosyal uyum bozukluğu olduğu unutulmamalıdır. Genellikle erken çocuklukta fark edilen bu bozukluk, eğitim ile değiştirilebilse de tamamen ortadan kalkmaz. Bu bozukluğa sahip kişilerin konuşmaları gecikebilir ya da normalden farklı konuşma örüntüleri, deyimler kullanabilirler. Jest ve mimik kullanamayabilirler. Mizah amacıyla kurulan cümleleri anlayamayabilirler. Sosyalleşmeleri normalden farklı, genellikle yavaş gelişir. Örneğin, bebekken göz kontağı kurmaz, gülümsemez ya da kucağı alınmak için ellerini uzatmazlar. Ergenlik ve sonrasında cinselliğe ilgi duymama olarak da ortaya çıkabilir. Kompulsif olarak da adlandırabileceğimiz davranışları, bir diğer deyişle ritüelleri vardır. Örneğin, kafalarını vurabilir, el çırpabilir ya da sallanabilirler. Yani, otizmlili bireyler görülebilir ve kontrol edilemez özelliklere sahiptir.

Yukarıda saydığımız özellikler sebebiyle, toplumun büyük bir kısmı, hatta kendi aileleri bile otizmlili bireylerin iletişim şekillerini anlayamazlar. Çocuğu otizm tanısı almış anneler üzerinde yapılan bir araştırmada, otizmlili çocuğa sahip annelerin toplumun genelindeki annelere kıyasla daha yoğun stres yaşadığı saptanmıştır (Montes & Halterman, 2007).

Otizm hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan bireyler, toplumun geniş bir kısmı da diyebiliriz, otizmlı bireylere ya acıyarak bakar ya da otizmi bir kusur olarak görür. Otizmlı bireyler, saldırgan, güvenilmez vb. şekillerde damgalanırlar. Bu damgalama, beraberinde dışlanmayı da getirir. Korkma, uzaklaşma, rahatsız olma benzeri şekillerde başlayan dışlama; otizmlı bireyleri şikâyet etme, okullara kabul etmeme raddesine gelebilir. Yani otizmlı bireylere karşı olan olumsuz yargılar, otizmlı bireylerin toplumsal yaşam içine alınmamasına neden olur.

Bu tutumlardan sadece otizmlı birey değil, ailesi de olumsuz etkilenir. Otizmlı bireyin toplumdan dışlanması, dolaylı olarak ailesinin de dışlanması anlamına gelir. Bu bireylerin sosyal aidiyet duygusu ve topluma katılım arzusu azalır. Aynı zamanda bu bireylerin sosyal yaşamları da sınırlandırılmış olur.

Otizm düşmanlığı ile ilgili ciddi bir mücadele gereklidir; otizm ne olduğu, ne olmadığı ve otizmlı bireylere karşı nasıl davranılması gerektiği topluma öğretilmelidir. Toplumu bilinçlendirmek adına farkındalık çalışmaları yapılmalıdır. Otizmlı bireylerin sosyal aktivitelere yönlendirilebilmesi amacıyla çalışmalar yapılmalı; yaşamın her alanında eşit muamele görebilmeleri adına düzenlemeler yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

D·Goffman, E., (1963), Stigma: Notes on the management of spoiled identity. Prentice-Hall. https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=zuMFXuTMAqAC&oi=fnd&pg=PA1&dq=stigma+goffman&ots=Ra_tFp2HNf&sig=m71HCDNLsm5uv0x4T8yvupQm8Sg&redir_esc=y#v=onepage&q=stigma%20goffman&f=false

Özmen, S. & Erdem, R. (2018). Damgalamanın kavramsal çerçevesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 185-208. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1004031>

Doğanavşargil, G. Ö. (2010). Şizofreni ve depresyonda içselleştirilmiş damgalanma ve yaşam kalitesi (Doktora tezi, DEÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü). Erişim Adresi: <https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/10020/267004.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Montes, G.; Halterman, J. S. (2007). Psychological functioning and coping among mothers of children with autism: A population-based study. *Pediatrics*, 119(5), e1040-e1046. doi:10.1542/peds.2006-2819

Çopuroğlu, Y. C. & Mengi, A. (2014). Toplumsal Dışlanma ve Otizm. *Turkish Studies*, 9(5), 607-626. [https://turkishstudies.net/turkishstudies?](https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=832657154_33%C3%87opuro%C4%9FluY.Cemaladdin-vd-sos-607-626.pdf&key=17735)

[mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=832657154_33%C3%87opuro%C4%9FluY.Cemaladdin-vd-sos-607-626.pdf&key=17735](https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=832657154_33%C3%87opuro%C4%9FluY.Cemaladdin-vd-sos-607-626.pdf&key=17735)

İrem TAN

GÜZELLİK ALGISI VE OTİZM

İnsanın olduğu her yerde davranışlarını, düşüncelerini ve duygularını etkileyen birçok unsur vardır. Bu unsurların çoğunluğu “çevre kaynaklı” olduğu düşünülebilir. Halihazırda hayatın her anında ve her zaman görülebilir. Dolayısıyla olumsuz görülen her türlü farklılıklar gibi otizmlili olmanın anlamı da “fiziksel, davranışsal ya da psikolojik farklılıklara sahip olmanın ötesinde ve toplumun neyi yüceltip, neyin aykırı olacağı ile yakından ilişkilidir”. Bu da toplum tarafından onaylanmayan bu tarz belirtilere toplumun tepkisi genellikle etiketleme, ötekileştirme ve dışlama şeklinde olur. Otizm özelinde bu tepkiler, geçmişten beri toplumdan topluma etkisi ve şiddeti değişiklikler gösterse de hasta, sakat, özürlü, engelli gibi yaftalara maruz

kalır iken birçok zaman da “anormal” veya günlük dilde karşılığı olan “deli”, “kör”, “topal”, “sağır” gibi ağır ifadeler içeren kelimelerden kaçamaz. Sosyal ilişkilerde benimsetilen ve dolaşıma sokulan güzellik kriterlerinin gücü gözle görünür durumdadır. Güzellik, günümüzde sadece bir kavram olmaktan çıkıp yaşam standartını, alanını belirleyen bir ölçüte dönüşmüştür. Bu söylemler, farklılığı olan bireylerin ortak farklılıklara sahip belli bir gruba mensup olduğunu tesciller ve dezavantajlı grup olarak toplum tarafından ketlenir. Bu durum hem ailelerin sosyal çevreden kendilerini uzaklaştırmasıyla sonuçlanır hem de sosyal çevrenin korku ve panikle otizmlili bireylerden kaçarak uzaklaşmasına neden olur. Bununla birlikte güzellik çeşitli parametrelerle

ölçülmeyeceği gibi bireylerin aslında bir kitle psikolojisi ve düşüncelerini yönetmesiyle güzellik kavramı can buluyor. Peki nedir bu güzel kavramı ya da olgusu? Türk Dil Kurumu anlamına göre güzellik; göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, çirkin karşıtı ve aynı zamanda beklenene uygun düşen anlamına gelmektedir. Burada “beklenene uygun düşen” tanımı yazımız için çok değerlidir. Şöyle ki; otizm tanısı almış kişilerin iletişim davranışlarında sınırlılıklar, sosyal iletişim güçlüğü, bu ilişkileri sürdürme becerisi yoksunluğu ve duygusal karşılık verme güçlüğü vardır. Fakat duygu ve inançların hakikatler üzerinde, nesnel olarak önüne geçmesi sorunsalı yaşadığımız zamanın bir sorunsalı değildir. İnsanlar her dönemde ve zamanda, karşısındakiyle uyumlu düşünmeleri ve inanmaları, inanan kişinin kanaatini, fakat bu doğrunun (hakikatin) tam tersi bile olsa, kabul etmeye fazlasıyla yatkındır. Çopuroğlu ve Mengi (2014) Toplumsal Dışlanma ve Otizm konulu araştırmasında çocukları OSB tanısı almış bireylerin yaşam deneyimlerine yönelik yapılan görüşmede söylenenlerden biri de şudur:

“Her yere giremiyoruz, her yere götüremiyorum çocuğumu. Yani sıkıntılarımız çok. İnsanlar gördüğü zaman çekiniyorlar. Çocuklarımızın psikolojisi bozulur diye çekiyorlar çocuklarını. Buna benzer çok şey... Arabalara binemiyoruz. Kendi arabamızla götürüyoruz. Götüreceğimiz yere fazla bir şansınız yok yani...”

14. Yüzyıl düşünürlerinden olan İbni Haldun’un şu ifadeleri aslında bunu kanıtlar derecededir:

(...) Eğilimi, bir görüşe bir inanca olan bağlılığı onu kendine bağlamışsa aldığı haberler içinde eğilimine ilk anda hangisi uygun düşerse onu kabul eder insan. Bu eğilim ve yan tutma insanın gerçeği görmeye yarayan gözünde bir perde olur. Eleştirmeyi ve inceleme çabasını engeller.

KAYNAKÇA

Çopuroğlu, Y. C., & Mengi, A. (2014). Toplumsal dışlanma ve otizm. *Electronic Turkish Studies*, 9(5).

Nahile Ecem KAYA